

measuring the positive legacy of trauma. *Journal of Traumatic Stress*, 9 (3), 455-471.
Watkins, E.R. (2008). Constructive and unconstructive repetitive thought. *Psychological Bulletin*, 134

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ СТАРШОКЛАСНИКІВ ІЗ РІЗНОЮ МОТИВАЦІЄЮ СПІЛКУВАННЯ Руденька А. С.

*Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка*

annarudenska74@gmail.com

Актуальність дослідження зумовлена тим, що в старшому підлітковому віці відбувається активний розвиток емоційної сфери, тісно пов'язаний із мотивами спілкування. Різна мотивація зумовлює специфіку емоційного реагування, регуляції та міжособистісної взаємодії. Вивчення цих особливостей є важливим для своєчасної психологічної підтримки та формування емоційної компетентності старшокласників.

Емоції, як зазначає О.С. Біда, розглядаються як суб'єктивні реакції людини та тварин на внутрішні та зовнішні стимули, що відображають значущість ситуацій та слугують основним механізмом внутрішньої регуляції поведінки, спрямованої на задоволення потреб. Вони поділяються на прості й складні, позитивні й негативні, стеничні й астеничні. Наприклад, страх або радість можуть сприяти активності або пригнічувати її, впливаючи на загальний стан організму [1, с. 38].

За М.Е. Вайнер, емоції також поділяються на нижчі (що виникають при задоволенні фізіологічних потреб) та вищі (пов'язані з духовними потребами). Вони здатні відображати позитивні чи негативні оцінки об'єктів, ситуацій і життєвих обставин, виявляючись через міміку, пантоміміку, голос та поведінкові реакції. Різноманіття емоцій включає страх, настрій, пристрасть, афект тощо, кожен із яких має свої особливості прояву та впливу на діяльність людини.

Полярність емоцій виражається у позитивних і негативних реакціях на життєві події. Формування і вираження емоцій у значній мірі залежить від рівня культури, виховання, а також від природжених особливостей особистості, особливо це проявляється у юнацькому віці [2, с. 38].

Емоційний розвиток у юнацькому віці є центральним аспектом становлення особистості, об'єднуючи багатство і полярність емоційних переживань, які можуть проявлятися по-різному залежно від ситуації. Юнацькі емоції є глибокими, часто амбівалентними, з проявами як позитивної, так і негативної модальності. У цьому віці відбувається формування таких особистісних новоутворень, як рефлексія, усвідомлення власної індивідуальності, розробка життєвих планів і цінностей, що супроводжуються інтенсивними емоційними реакціями на значущі події та випробування соціальних ролей [4].

Юнаки активно прагнуть до самостійності та приймають на себе відповідальність, вибудовуючи власне уявлення про майбутнє, що формує їхню життєву перспективу. Це супроводжується зростанням інтелектуальної зрілості, розвитку критичності та творчої уяви, а також посиленням здатності до самоконтролю та об'єктивності щодо мрій і цілей. Розвиток мислення та самосвідомості дозволяє юнакам чіткіше розуміти соціальні норми і власні обов'язки, зростає здатність діяти, керуючись віддаленими цілями. Це, у свою чергу, сприяє зміцненню волевих якостей, витримки, наполегливості та здатності до саморегуляції.

Ранній юнацький вік також характеризується змінами у мотиваційній сфері: відбувається інтенсивне формування інтересів, розвитку потреб та встановлення ціннісних орієнтацій. Інтерес до професійного самовизначення стимулює навчальні досягнення та особистісний розвиток. В емоційній сфері юнаків формується багатий спектр почуттів, серед яких виразно виділяються моральні, естетичні, політичні та суспільні почуття. Юнаки стають здатними до співпереживання, глибокої дружби та естетичної чутливості, що виявляється у любові до прекрасного, а також у здатності цінувати мистецтво і природні

краєвиди [4].

У стосунках з однолітками та дорослими юнаки надають перевагу рівноправності, вірності й відданості, а перші прояви почуття любові характеризуються емоційною чистотою, ніжністю та щирістю. Проте емоційна сфера у цьому віці вразлива до стресів та зовнішніх впливів, що нерідко призводить до тривожності, схильності до депресивних станів і навіть агресії, особливо у випадках конфліктів із батьками чи іншими авторитетами.

Незважаючи на високий рівень тривожності у спілкуванні та певну емоційну напруженість, юнаки поступово набувають стійкості, знижується імпульсивність, а зростає здатність до самоконтролю та психічної саморегуляції. Емоційні проблеми цього вікового періоду часто зумовлені як соціальними чинниками, так і психологічними труднощами адаптації до дорослішання.

К. Ізард вважає [5], що емоційність юнацтва – це стійка властивість індивідуальності молодої особистості. Вона виражається у схильності юнаків до переживань певної модальності, що має стійкий та позаситуативний характер. Загалом юнаки характеризуються особистісною стабілізацією, зменшенням невпевненості в собі, внутрішньої тривожності, почуттів залежності й неповноцінності.

Налаштування юнаків на встановлення контактів на основі афіліації чи уникнення самотності відображає або гармонізацію їх емоційної сфери, або наявність тривоги, дисгармонійності емоційних проявів.

Для дослідження емоційної сфери юнаків використані наступні опитувальники: Опитувальник особистісної та ситуативної тривожності Ч. Спілбергера, методика діагностики емоційності (за В.М. Русаловим) та «Емоційна направленість» (за Б. Додоновим), «Опитувальник афіліації» (за описом Р.С. Нємова). За допомогою методики Опитувальник особистісної та ситуативної тривожності Ч. Спілбергера можна діагностувати особистісну та ситуаційну тривожність досліджуваних старшокласників. Методика діагностики емоційності (за В.М. Русаловим) дає можливість діагностувати психомоторну,

інтелектуальну та комунікативну емоційність особистості. Методика «Емоційна направленість» (за Б. Додоновим) дає можливість визначити спрямованість емоційних переживань підлітків, вираженість таких типів емоцій, як альтруїстичні, комунікативні, глоричні, праксичні, пугнічні, романтичні, гностичні, естетичні, гедоністичні та акізівні. За допомогою методики Опитувальник афіліації (за описом Р.С. Нємова) можна дослідити переважання у юнаків афіліативних мотиваційних настанов (налаштування на спілкування) чи орієнтованість на уникнення самотності, як мотиваційної основи для встановлення стосунків з однолітками та чинника розвитку їх емоційної сфери [3].

За результатами проведеного емпіричного дослідження, можна стверджувати, що значна частина старшокласників виявляє виражену особистісну тривожність. Багато з них схильні до надмірного переживання через можливі несприятливі події, що може проявлятися у постійній занепокоєності, дратівливості та безпричинних страхах. Це свідчить про високу чутливість до потенційних труднощів і конфліктів. На противагу, частина досліджуваних демонструє низький рівень тривожності, відзначаючись впевненістю в собі та здатністю реагувати на ситуації з позитивними емоціями. Їх стосунки з оточуючими і повсякденна діяльність не супроводжуються зайвою нервозністю чи тривогою. Також було виявлено, що для багатьох старшокласників властива ситуативна тривожність, яка проявляється під час важливих подій, таких як конфлікти чи складні навчальні завдання. Ці учні можуть відчувати напруження і переживати через негайні завдання, що створює певне емоційне навантаження.

Важливою характеристикою досліджуваної групи є виражена емоційність, пов'язана з інтелектуальною діяльністю та спілкуванням. Учні активно емоційно реагують під час виконання навчальних завдань, розв'язання задач, підготовки до майбутньої професійної діяльності, що підтверджує важливість пізнання для них. Що стосується комунікації, то значна частина старшокласників також емоційно реагує під час міжособистісних взаємодій, виявляючи сильний емоційний відгук

на перебіг спілкування з оточуючими. Однак, психомоторна емоційність, яка виражається через жестову та мімічну активність, є менш вираженою серед досліджуваних. Крім того, старшокласники демонструють найбільшу емоційність у комунікативній, практичній та гедоністичній сферах. Менше значення для них мають глоричні, альтруїстичні та естетичні емоції. Значна частина досліджуваних відзначається високою потребою в діяльності та досягненні результатів, що проявляється у практичних емоціях. Багато з них також орієнтовані на гедоністичні емоції, що виражаються в прагненні до досягнення фізичного та психологічного комфорту.

Таким чином сучасні старшокласники демонструють певні дисгармонійні емоційні прояви, зокрема схильність до тривожності, яка найбільш яскраво проявляється в контексті міжособистісної взаємодії, інтелектуальної діяльності та відпочинку. Емоційні переживання старшокласників мають тісний зв'язок з їх комунікативною мотивацією. Учні, у яких домінує мотив уникнення самотності, часто переживають тривогу та мають дисгармонійні емоційні реакції, що ускладнює їх здатність до ефективної інтелектуальної та практичної діяльності. Натомість, учні з переважанням мотиву афіліації здебільшого мають позитивні емоції в інтелектуальних та практичних сферах і не стикаються з вираженою тривогою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біда С. О. Базові емоції: поняття та види. *Проблеми сучасної психології*: збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України / За ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. Вип.16. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2012. С. 35-46.
2. Вайнер М.Е. Емоційний розвиток: вікові особливості, діагностика та критерії оцінки. *Корекційно-розвиваюча освіта*. 2008. № 4. С. 64.
3. Моргун В.Ф., Тітов І.Г. Основи психологічної діагностики. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: Видавничий Дім

«Слово», 2013. 464 с.

4. Психологія розвитку особистості у підлітковому та ранньому юнацькому віці: навчальний посібник для студентів вищих навчаль-них закладів / [Н.О. Гончарова, Ю.Л. Горбенко та інш.]; за ред. К.В. Седих. Полтава: Астроя, 2018. 342 с.
5. Izard C. E. The Psychology of Emotions. New York, NY: Plenum Press, 1991.

КОНСУЛЬТАТИВНА ПОСЛУГА СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА

Сайко Н.О.

Полтавський національний педагогічний університет

імені В. Г. Короленка

saiko@gsuite.pnpu.edu.ua

В умовах соціально-економічної нестабільності, воєнного часу зростає кількість осіб, які опинились у складних життєвих ситуаціях: внутрішньо переміщені особи (ВПО), постраждалі від бойових дій, особи, які пережили втрату, все населення України, оскільки спостерігається його загальна соціальна вразливість, психоемоційне виснаження. Опиняючись в незвичній кризовій ситуації, людина відчуває себе розгубленою, не знає що робити і як відновити нормальне соціальне функціонування. Тому суспільство гостро потребує додаткової інформації про свої права, місця працевлаштування, забезпечення житлом, про відновлення документів, порядок оформлення пільг тощо. Іншими словами населення України потребує координації у своїх діях щодо реалізації власних прав на отримання соціальних послуг в певній громаді. Тому необхідно підсилити соціальну послугу консультування соціального працівника та зробити її більш доступною.

В Україні у 2015 році затверджено Державний стандарт соціальної послуги консультування, в якому визначається, що соціальна послуга консультування - це